วิเคราะห์ความต้องการของมาสโลว์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา
An Analysis of Maslow's Concept of Human's Needs Through a Buddhist Perspective

นภาพร หงษ์ทอง
Napaporn Hongthong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, e-mail: napaporn.hon@mcu.ac.th

(Received: July 26, 2021 | Revised: November 26, 2021 | Accepted: December 3, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความต้องการของมาสโลว์ในมุมมองของพระพุทธศาสนา รวมทั้งการจัดการกับความต้องการดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ความต้องการของมนุษย์ในทฤษฎีของมาสโลว์ ไม่ใช่ตัณหาทั้งหมด แต่เป็นความต้องการพัฒนาตนเองที่เริ่มต้นจากฉันทะแล้วกลายเป็นตัณหาได้ในที่สุด ด้วยวิธีการตอบสนองความต้องการให้มากที่สุดของมาสโลว์เป็นการสร้างเสริมขยายตัวตน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของความต้องการของมาสโลว์จัดอยู่ในระดับโลกิยะสุข เป็นความสุขที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปต้องการ สอดคล้องกับประโยชน์ปัจจุบัน ในหลักอัตถะหรือประโยชน์ 3 คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ โดยมนุษย์จะต้องขยันหาทรัพย์โดยสุจริต รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ คบกัลยาณมิตร และใช้ชีวิตตามอัตภาพ ไม่เพียง

เท่านั้น พระพุทธศาสนาเห็นว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองหรือความต้องการให้มีความสุขในระดับที่สูงขึ้นและมีคุณค่ามากกว่านี้ได้ เป็นความสุขจากความสงบทางจิตใจ ตามหลักสัมปรายิกัตถะ โดยการปฏิบัติให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีลตามหลักพระพุทธศาสนา กระทั่งการพัฒนาปัญญาให้เกิดโยนิโสมนสิการ มองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะสามารถป้องกันความทุกข์ทางจิต ไปจนถึงการดับความต้องการหรือความทุกข์ทั้งหมด คือ นิพพาน อันเป็นความสุขที่แท้จริงตามหลักปรมัตถะ อย่างไรก็ตาม ในชีวิตประจำวัน เมื่อเกิดความต้องการขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติ ควรตอบสนองอย่างพอดี/พอเพียง ควรพัฒนาฉันทะให้เกิดขึ้นมากที่สุด และพยายามตัดทิ้ง ลดละ หรือเปลี่ยนตัณหาให้เป็นฉันทะ ที่สำคัญ มนุษย์จะต้องมี “สติ” รู้เท่าทันความต้องการที่เกิดขึ้นกับตัวเองอยู่เสมอ ยิ่งไปกว่านั้น ควรมี “ธรรมะของพระพุทธองค์” เป็นคู่มือสำคัญคอยกำกับชีวิตไปสู่ความสุขที่แท้จริง

คำสำคัญ: ความต้องการของมนุษย์, ตัณหา, ฉันทะ, มาสโลว์, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to analyze the Maslow's concept of human’s needs though a Buddhist perspective and dealing with the mentioned needs. The results revealed as follows. Human needs in Maslow's theory is not all craving (Tanhà), this concept focuses on self-improvement, which begins with passion (Chanda) and finally becomes craving (Tanhà). However, the methods of meeting the

needs of Maslow are regarded as self-expanding, leading to suffering according to Buddhism perspective. The goal of Maslow's needs is based on secular happiness. It's the kind of happiness that ordinary human beings want, the mentioned idea is consistent with the principle of Dittha–dhammikattha of Attha (Benefit 3). Human beings can attain welfare and happiness of their present life by diligently earning wealth honestly, knowing how to keep wealth, having good friends and living life accordingly. Not only that In Buddhism, Humans are able to develop themselves or their desires to be happy at a higher and more valuable level. It is the joy of peace of mind according to the principle of Samparayikattha by practicing with faith and precepts according to Buddhism. Developing Yonisomanasikara (wise consideration) allows humans to see the true nature things, which can prevent their mental distress, leading to the cessation of all desires and suffering which is Nirvana (true happiness according to the principle of Paramattha). In daily life, humans should respond appropriately/ sufficiently their basic needs and develop Chanda as much as possible. They have to try to decrease and convert Tanhà into Chanda. Importantly, individuals should have "consciousness" in order to be aware of their needs which may increase. Moreover, "Doctrines of Buddha" is considered important to direct humans' lives to achieve supreme happiness.

Keyword: Human's Needs, Tanhà, Chanda, Maslow, Buddhism

1. บทนำ

ท่ามกลางสังคมบริโภคนิยมของโลกสมัยใหม่ อันอุดมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ นานา ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ๆ ถูกสร้างหรือพัฒนาขึ้น เพื่อสนองตอบความต้องการหรือให้ความสุขแก่มวลมนุษยชาติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และผลพวงขนานใหญ่ที่มาพร้อมกับความสุขที่มนุษย์ต้องการหรือแสวงหา กลับนำมาซึ่งความวุ่นวายและปัญหานานัปการ ด้วยต่างคนต่างก็มุ่งตอบสนองความต้องการของตนเป็นหลัก เกิดการแก่งแย่งแข่งขัน กอบโกยฉวยโอกาส เบียดเบียนทำลายกัน ด้วยโลภมัวเมาในวัตถุ เกิดความทะเยอทะยานจนเกินกำลังความสามารถของตน เกิดการทุจริตคอรัปชั่น มุ่งเอาแต่จะได้โดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดี ฯลฯ วิกฤตการณ์เหล่านี้มีอยู่ทั่วโลก สะท้อนให้เห็นว่า “โลกที่เจริญขึ้นเพราะแรงตัณหาเป็นเครื่องผลักดันนั้นมีผลเป็นอย่างไร” (วศิน อินทสระ, 2554, น. 40 - 41) ทุกคนมุ่งแข่งขันกันในเรื่องวัตถุ และความมี ความเป็น ว่าใครจะเหนือใคร ใครจะมีบ้านหลังใหญ่กว่า มีรถยนต์คันใหญ่กว่า มีเงินในธนาคารมากกว่า มีอาหารที่อุดมสมบูรณ์กว่า ฯลฯ

มนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์ที่ต้องคอยตอบสนองหรือวิ่งไล่ตามความต้องการของตนเองตลอดเวลา บางครั้งอาจสมหวัง บางครั้งอาจทำได้เพียงบางส่วน และอย่างไรก็ตาม เมื่อสมหวังหรือได้ในสิ่งที่ต้องการแล้ว กลับมีความต้องการอย่างใหม่เกิดขึ้นอีก วนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด จำลอง ดิษยวณิช (2541, น. 266 – 291) กล่าวถึง ความต้องการของมนุษย์ว่า มีลักษณะเป็นวัฏจักร เช่นเดียวกับความหิว ซึ่งเป็นแรงขับอย่างหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมในการแสวงหาอาหาร พฤติกรรมเช่นนี้จะมุ่งไปสู่เป้าหมาย (goal) คืออาหาร เมื่อรับประทานอาหารแล้วความหิว (ความทุกข์) ก็หมดไป และความอิ่ม (ความสุข)

จะเข้ามาแทนที่ ร่างกายจึงจะอยู่ในภาวะสมดุล แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความหิวก็จะเกิดขึ้นอีก เป็นวัฏจักรหมุนอยู่อย่างนี้ตราบใดที่มนุษย์ยังมีลมหายใจอยู่

"ความต้องการ" จึงเป็นตัวการสำคัญหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเรามักจะได้ยินในแวดวงทางจิตวิทยา ที่อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ว่าเกิดมาจากความต้องการ (Needs) ซึ่งมีแรงขับ (Drives) คอยกระตุ้นอยู่เบื้องหลังการกระทำต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการที่โด่งดังของนักจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanism Psychologist) คือ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) ที่อธิบายความต้องการของมนุษย์ว่า เป็นแรงขับหรือแรงจูงใจที่สำคัญ ซึ่งคอยกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ และมนุษย์จะประสบความสุขความสำเร็จในชีวิตได้นั้น จะต้องคอยเติมเต็มหรือสนองตอบความต้องการไปตามลำดับขั้นของความต้องการตั้งแต่ระดับพื้นฐานทางกายภาพ ซับซ้อนขึ้นไปเป็นความต้องการทางจิตใจและสังคม กระทั่งการตระหนักรู้ในตัวเอง (A.H. Maslow., 1943, p. 370 – 396) ทฤษฎีของเขาได้รับความนิยมในแวดวงวิชาการสมัยใหม่ โดยเฉพาะนำมาใช้อธิบายการกระทำของผู้คนในสังคม การคาดการณ์พฤติกรรมของผู้บริโภค รวมทั้งการวางแผนการทำงานของพนักงานในองค์กร เป็นต้น ซึ่งล้วนมุ่งหมายให้เกิดการเติมเต็มหรือสนองตอบความต้องการของมนุษย์ให้มากที่สุด

หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนากลับไม่แนะนำให้มนุษย์เติมเต็มหรือผูกติดอยู่กับพันธนาการความต้องการของมนุษย์ แต่มองว่าเมื่อใดที่ตัดความต้องการเหล่านี้ได้ มนุษย์จะพบความสุขที่แท้จริง ดังแสดงไว้ใน อิจฉาสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า "เทวดาทูลถามว่า 'โลกอันอะไรผูกไว้ เพราะกำจัดอะไรเสียจึงจะหลุดพ้น เพราะละอะไรได้ขาด จึงตัดเครื่องผูกได้ทุกอย่าง' พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า 'โลกอันความอยากผูกไว้ เพราะกำจัดความอยาก

เสียได้จึงหลุดพ้น เพราะละความอยากได้ขาด จึงตัดเครื่องผูกได้ทั้งหมด'" (สำ.ส. 15/194 - 195/95) ความต้องการหรือความอยากดังกล่าว หมายถึง ตัณหา ซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศล

โดยทั่วไปนั้นเรามักจะเข้าใจความหมายของคำว่า "ความต้องการหรือความอยาก" ทั้งหลายว่าเป็น "ตัณหา" ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนา ความต้องการของมนุษย์ไม่ได้มีเพียงตัณหาเท่านั้น ยังมีความต้องการที่เป็นคุณธรรม ความดีงาม ที่เรียกว่า ฉันทะ เป็นแรงขับหรือแรงจูงใจที่ควรเสริมสร้างหรือพัฒนาให้เกิดมีขึ้น เป็นการสร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้แก่ชีวิตและโลก อาทิเช่น นักวิทยาศาสตร์ที่อุทิศชีวิตแก่งานค้นคว้า ศิลปินที่มอบชีวิตทั้งหมดแก่การสร้างสรรค์งานศิลป์อันงดงามประณีต นักการเมืองหรือผู้นำสังคมที่อุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์สันติภาพแก่โลก ดังที่ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา (2542, 117 – 118) กล่าวว่า "ไม่มีใครสักคนที่กระทำการอันยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้จากพื้นฐานของความเห็นแก่ประโยชน์ตน แรงขับที่เรียกว่า ตัณหา จะชักพาให้ชีวิตของคนเราคับแคบ ในขณะที่แรงขับคือ คุณธรรม จะเปิดชีวิตของเราให้กว้างออกไปสัมผัสโลก ผู้คน สังคม และมิติที่เป็นความงดงามของจักรวาลทั้งหมด"

ด้วยความน่าสนใจดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาแนวคิดความต้องการของมนุษย์ในทฤษฎีจิตวิทยามนุษยนิยมของมาสโลว์ และในทางพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์ว่าความต้องการของมาสโลว์เป็นตัณหาหรือฉันทะ รวมทั้งการจัดการกับความต้องการดังกล่าว การศึกษาเรื่องความต้องการของมนุษย์นั้น นอกจากจะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติของความต้องการ อันเป็นหนึ่งในเหตุแห่งการกระทำต่างๆ ของมนุษย์แล้ว ยังนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสังคมบริโภคนิยมในปัจจุบันอย่างมีความสุข ไม่ตกเป็นทาสของความต้องการที่เกิดขึ้น เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปมักจะดิ้นรนแสวงหา

วัตถุ/สิ่งที่ต้องการนั้นมาเติมเต็มความต้องการของตนอยู่เสมอ ความทุกข์จึงวนเวียนอยู่กับเราไม่มีที่สิ้นสุด

2. ความต้องการของมนุษย์ในทัศนะของอับราฮัม มาสโลว์

อับราฮัม แฮโรล์ด มาสโลว์ นักจิตวิทยามนุษยนิยมชาวอเมริกัน เจ้าของทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและถูกนำมาประยุกต์ใช้ในแวดวงวิชาการสมัยใหม่แขนงต่างๆ มากมายจนถึงปัจจุบัน มาสโลว์นำเสนอเรื่องความต้องการของมนุษย์ ในรายงานเรื่อง “The Theory of Human Motivation” ขึ้นในปี 1943 เป็นครั้งแรก โดยเขียนเป็นรูปพีระมิดแห่งความต้องการตามลำดับ 5 ขั้น (Five General System of Needs) แสดงความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์เป็นทฤษฎีการจูงใจ เรียกว่า “Maslow 's General Theory of Human Motivation” อธิบายระดับความต้องการตามแรงจูงใจของมนุษย์ โดยเรียงลำดับตั้งแต่ขั้นพื้นฐานต่ำสุดไปจนถึงขั้นสูงสุด ได้แก่ (1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) (2) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) (3) ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love Needs) (4) ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem Needs) และ (5) ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self – Actualization Needs) ความต้องการในขั้นที่ 1 กับ 2 เป็น Basic needs, ขั้นที่ 3 กับ 4 เป็น Psychological needs และขั้นที่ 5 เป็น Self – fulfillment needs (Abraham H. Maslow, 1943, p. 370 – 396)

ความต้องการในลำดับล่าง ขั้นที่ 1 – 4 เป็นความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (Deficiency needs) เป็นความต้องการพื้นฐานของร่างกายซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต หากไม่ได้รับการตอบสนองจะเกิดการเจ็บป่วย รวมถึงความต้องการทางด้านจิตใจ เช่น การต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม การมี

หน้ามีตาในสังคม เป็นต้น ส่วนความต้องการในลำดับสูงสุดหรือขั้นที่ 5 เป็นความต้องการความเจริญงอกงามหรือการเติบโต (Being needs) ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจเพื่อการเจริญเติบโต (Being Motives) ทุกคนมีความสามารถและความต้องการที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญงอกงาม นำไปสู่การสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีในตนเอง ตัวอย่างเช่น การยอมเหนื่อยเพื่อช่วยเหลือสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน *"The first four levels are often referred to as deficiency needs (D-needs), and the top level is known as growth or being needs (B-needs)."* (McLeod, S. A., 2018, May)

มาสโลว์ได้พัฒนาทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นอีก ในปี 1970 ในหนังสือชื่อ "Motivation and Personality" โดยเพิ่มความต้องการเป็น 7 ขั้น คือ ความต้องการความรู้และเข้าใจตนเอง (Knowledge and Understanding Needs) เป็นขั้นที่ (5) และความต้องการเข้าถึงสุนทรียะของชีวิต (Need for Aesthetics/Beauty) เป็นขั้นที่ (6) และยังคงความต้องการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self – Actualization Needs) ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดที่มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนเองให้ไปถึงได้ เป็นขั้นที่ (7) ดังเดิม และในช่วงบั้นปลายชีวิตของมาสโลว์ก่อนจะถึงแก่อสัญกรรม เขาเขียน "Religions, Values, and Peak Experiences" และ "The Farther Reaches in Human Nature" (ธรรมชาติของมนุษย์ที่ยากจะเข้าใจ) และพัฒนาทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการเป็น 8 ขั้น โดยเพิ่มความต้องการเป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมในการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ (Transcendence) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์

ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ 8 ขั้น (Maslow, A. H., 1970b อ้างใน McLeod, S. A., 2018, May) ได้แก่

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำดื่ม อากาศ การพักผ่อน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการทางเพศ ความอบอุ่นหรืออุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้แก่ (1) ความมั่นคงในครอบครัว มีบ้านที่แข็งแรงปลอดภัย มีครอบครัวที่อบอุ่น (2) ความมั่นคงปลอดภัยในอาชีพ มีอาชีพที่มั่นคง (3) การมีหลักประกันชีวิต มีคนดูแลยามแก่หรือเจ็บไข้

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and love Needs) ความต้องการความรักความเอาใจใส่จากบุคคลอันเป็นที่รักและบุคคลในสังคมรอบข้าง ขณะเดียวกันก็ต้องการที่จะแสดงความรักต่อบุคคลอื่นๆ ด้วย

ขั้นที่ 4 ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (Esteem Needs) การมีเกียรติยศชื่อเสียง มีสถานภาพทางสังคมที่ดี เป็นความต้องการของบุคคลที่ต้องการความนับถือตนเอง (Self - Respect) และได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ (Esteem From Others) ซึ่งคอยผลักดันให้บุคคลต้องพยายามพัฒนาตนไปสู่จุดที่สูงขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีให้กับตนเอง

ขั้นที่ 5 ความต้องการความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Needs) เป็นความต้องการมีความรู้ความเข้าใจอะไรบางอย่างที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น การเพิ่มเชาว์ปัญญาหรือพัฒนาความรู้จนเกิดเป็นทักษะในระดับที่สูงขึ้นไป รวมถึงการค้นพบและเปิดประสบการณ์ใหม่ๆ ให้กับตัวเองด้วย

ขั้นที่ 6 ความต้องการความงดงามหรือสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Needs) การได้เห็นสภาพความสวยงามในสิ่งแวดล้อมต่างๆ แล้วรู้สึกจรรโลงใจ

เช่น ภาพรอยยิ้มของทารก เด็กเดินจูงมือกัน มดเดินเรียงกันเป็นฝูง แม้กระทั่งเห็นความงามในสิ่งที่แปลกๆ เป็นความต้องการสัมผัสประสบการณ์แห่งความงามและความสุนทรีย์ในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม หรือจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น การตกแต่งบ้านให้น่าอยู่ การตกแต่งอาหารให้ดูสวยงามน่ารับประทาน รวมถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่สวยงาม เป็นต้น

ขั้นที่ 7 ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self – Actualization Needs) การเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง การค้นพบอัตลักษณ์ของตนเอง การเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองอย่างสมบูรณ์ เป็นการพัฒนาตนเองโดยมีพื้นฐานคือความต้องการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่สังคมหรือประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การเข้าถึงความหมายของชีวิต มีความคิดและการกระทำที่ห่วงใยความผาสุกของมนุษยชาติ ไม่มีอคติ มีประสบการณ์ชีวิตที่สุดยอด มีมาตรฐานทางศีลธรรมจริยธรรมขั้นสูง มาสโลว์เคยเสนอว่าในขั้นนี้เป็นความสำเร็จขั้นสูงสุดในการพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมาสโลว์ (1970) ยังเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าสู่สภาวะสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือ สามารถจะเป็นอย่างที่อยากเป็นได้ แต่ส่วนใหญ่จะไม่ทำเช่นนั้น หรือมีเพียงในระดับจำกัด คือมีบุคคลเพียง 2 % เท่านั้นที่จะสามารถบรรลุจนถึงขั้นนี้ได้ เขายกตัวอย่างผู้ที่ค้นพบตัวเองและกระทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ให้กับโลกนี้ได้ คือ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ อับราฮัม ลินคอร์น และมหาตมะ คานธี (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2554, น. 105 - 106) อย่างไรก็ตาม มาสโลว์ยอมรับว่า ทฤษฎีของเขายังมีข้อยกเว้น เช่น บุคคลที่มีบุคลิกเข้มแข็ง มีคุณสมบัติสร้างสรรค์สูง และมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองให้มาถึงจุดความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ บุคคลเหล่านี้ แม้ว่าจะได้รับการตอบสนองความพึงพอใจในระดับขั้นต้นไม่สมบูรณ์ เช่น การถูกเหยียดหยาม หรือความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แต่ก็สามารถพัฒนาตนมาถึงขั้นนี้ได้

ขั้นที่ 8 ความต้องการที่อยู่เหนือสามัญสำนึก (Transcendence Needs) เป็นความต้องการที่อยู่พ้นขอบข่ายของโลกหรือธรรมชาติ เป็นภาวะที่พ้นจากโลกียวิสัย เหนือความเข้าใจของมนุษย์โดยทั่วไป เป็นความต้องการทางจิตวิญญาณที่อยู่เหนือตัวตนหรืออัตตา เป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมในการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ มีการตื่นรู้ของจิตวิญญาณอย่างแท้จริง นับเป็นการพัฒนามาถึงจุดสูงสุดที่ละทิ้งอัตตาหรือตัวตนได้ ความต้องการในขั้นนี้จึงไม่ได้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวเอง แต่คือผู้อื่น สิ่งอื่น หรือโลก อย่างไรก็ตาม การบรรลุถึงจุดสูงสุดขั้นนี้กลับไม่ได้เปี่ยมไปด้วยความสุข แต่ยังมีความทุกข์ที่เห็นคนอื่นๆ ยังไม่ได้สัมผัสกับประสบการณ์เช่นตน กล่าวคือต้องการให้ผู้อื่น สิ่งอื่น หรือโลก ได้มีประสบการณ์เช่นกันกับตนเองด้วย

ความต้องการของมนุษย์ในขั้นที่เปลี่ยนแปลงและเพิ่มขึ้นในส่วนขั้นที่ 5 – 8 เป็นความต้องการพัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญงอกงาม (Being Needs หรือ Growth Needs) ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจเพื่อการเจริญเติบโต (B – Motives) ส่วนการตอบสนองความต้องการในแต่ละลำดับขั้นนั้น มีวิธีการแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล เช่น ความต้องการเป็นเจ้าของ (Belongingness) นั้น บางคนเลือกที่จะออกไปปาร์ตี้ท่ามกลางผู้คนมากมาย แต่บางคนเลือกจะออกไปเดินเล่นเงียบๆ กับเพื่อนที่รู้ใจเพียงหนึ่งคน (McLeod, S. A., 2018) อย่างไรก็ตาม ความต้องการใดที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมต่างๆ มนุษย์จะต้องตอบสนองความต้องการของตนเองให้ได้มากที่สุด จึงจะมีความสุข

จะเห็นว่า มาสโลว์ปรับแต่งทฤษฎีความต้องการของเขาหลายครั้ง ในครั้งแรกเขาเชื่อว่า ความต้องการของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นพื้นฐานที่สุดคือความอยู่รอดทางกายภาพ ไปจนถึงการค้นพบและพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์

ที่สมบูรณ์ (Self – Actualization Needs) ต่อมา จึงได้เพิ่มความต้องการในด้านคุณค่าและจิตใจ คือ ต้องการความรู้และเข้าใจตนเอง และความต้องการเข้าถึงสุนทรียะของชีวิต และสุดท้ายเสนอว่า ความต้องการอันเป็นจุดหมายสูงสุดในชีวิตมนุษย์ คือการเป็นผู้ตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ ซึ่งสามารถละทิ้งอัตตาหรือตัวตนได้ กระทั่งในปี 1987 มาสโลว์ได้กล่าวถึงโครงสร้างความต้องการตามลำดับขั้นว่า อาจยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์หรือความแตกต่างกันของแต่ละบุคคล หรืออาจไม่ได้เรียงตามลำดับขั้น เช่น บางคนอาจเห็นคุณค่าในตนเองสำคัญกว่าความต้องการความรัก บางคนความจำเป็นในการเติมเต็มอย่างสร้างสรรค์อาจเข้ามาแทนที่แม้กระทั่งความต้องการขั้นพื้นฐานที่สุด มาสโลว์ยังชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่อาจมีแรงจูงใจหลายอย่าง หรือทั้งหมดพร้อมกันได้ “any behavior tends to be determined by several or all of the basic needs simultaneously rather than by only one of them” (Maslow, 1987, 71 อ้างใน McLeod, S. A., 2018, May)

ทฤษฎีของมาสโลว์เป็นการนำเสนอลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยเชื่อว่า ความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองให้ได้มากที่สุด แต่ด้วยธรรมชาติของความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด หรือไม่มีทางเติมเต็ม มนุษย์จึงตกเป็นทาสของความต้องการ ต้องดิ้นรนไขว่คว้าเติมเต็มความต้องการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา มนุษย์จึงมักเครียด วิตกกังวล และจมอยู่ในความทุกข์เป็นวัฏจักร ไม่มีวันสิ้นสุด

3. ความต้องการของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความเข้าใจในเรื่องความต้องการของมนุษย์ว่า โดยทั่วไปเรามักจะสับสนเข้าใจผิดคิดว่า “ความ

ต้องการเป็นตัณหาทั้งหมด” ด้วยคุ้นชินว่าเป็นคำจำกัดความในหลักอริยสัจข้อที่ 2 คือ สมุทัยหรือเหตุแห่งทุกข์ และเหมารวมว่าพระพุทธศาสนาสอนให้ละความต้องการหรือไม่ให้มีความต้องการใดๆ เลย ในคัมภีร์ปปัญจสูทนี และปรมัตถทีปนี กล่าวถึงเรื่องความต้องการว่าเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์กระทำการต่างๆ โดยใช้คำว่า ความปรารถนา แปลว่า ความอยากหรือต้องการ และแบ่งเป็นความปรารถนาที่เป็นตัณหา (ตัณหาปัตถนา) เป็นความต้องการฝ่ายชั่ว และความปรารถนาที่เป็นฉันทะ (ฉันทปัตถนา) ซึ่งเป็นความต้องการฝ่ายดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542, น. 485 – 486)

แม้ในทางพระพุทธศาสนาจะยอมรับว่า ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปได้โดยแรงขับตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับจิตวิทยา แต่แรงขับดังกล่าวไม่ได้เป็นตัณหาเสมอไป มนุษย์ยังมีแรงขับประเภทที่เป็นความดีงามหรือคุณธรรม แรงขับที่เป็นตัณหาควรขจัดออกไปจากชีวิต ส่วนแรงขับอีกประเภทหนึ่งนี้มนุษย์จะต้องพัฒนาให้งอกงามมากขึ้น เพราะเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ อาทิ เช่น นักวิทยาศาสตร์ที่อุทิศชีวิตแก่งานค้นคว้า ศิลปินที่สร้างสรรค์งานศิลป์อันงดงามประณีต นักการเมืองหรือผู้นำสังคมที่อุทิศตนสร้างสรรค์สันติภาพแก่โลก ดังที่ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรมทา (2542, 117 – 118) กล่าวว่า “ไม่มีใครสักคนที่กระทำการอันยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้จากพื้นฐานของความเห็นแก่ประโยชน์ตน แรงขับที่เรียกว่า ตัณหา จะชักพาให้ชีวิตของคนเราคับแคบ ในขณะที่แรงขับคือคุณธรรม จะเปิดชีวิตของเราให้กว้างออกไปสัมผัสโลก ผู้คน สังคม และมิติที่เป็นความงดงามของจักรวาลทั้งหมด”

ลักษณะของความต้องการของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา

คำที่มีความหมายครอบคลุมความต้องการซึ่งเป็นแรงจูงใจของมนุษย์ได้อย่างกว้างขวางในทุกแง่มุม ได้แก่ คำว่า “ฉันทะ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺ

โต), 2542, น. 486) เนื่องด้วยฉันทะเป็นรากหรือเป็นต้นเค้าของธรรมทั้งปวง ไม่ว่าธรรมฝ่ายชั่ว ธรรมฝ่ายดี และธรรมฝ่ายกลางๆ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมทั้งปวงมีฉันทะเป็นมูล” (องฺ.อฏฐก. 23/189/350) พระอรรถกถาจารย์ได้สรุปความหมายของฉันทะ (นิทฺ.อ. 1/20, 73) ว่ามี 3 ประเภท ได้แก่ (1) ตัณหาฉันทะ ฉันทะคือตัณหา/เป็นตัณหา เป็นความต้องการฝ่ายชั่ว/อกุศล (2) กัตตุกัมยตาฉันทะ ฉันทะคือความต้องการทำ เป็นฝ่ายกลางๆ ใช้ในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ แต่มักจะรวมเข้าเป็นฝ่ายดี และ (3) กุศลธรรมฉันทะ หรือธรรมฉันทะที่เป็นกุศล เป็นฝ่ายดีงาม/กุศล (ความรักธรรมหรือความใฝ่ธรรม) และเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน มักจะใช้คำเรียก ความต้องการในทางพระพุทธศาสนา 2 คำ ได้แก่ (1) ความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศล คือ ตัณหา และ (2) ความต้องการที่ดีงาม เป็นกุศล คือ ฉันทะ ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ตัณหา - ความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศล สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นิยามคำว่าตัณหาหมายถึง ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความเสน่หา ความรน ความร่าน ความกระสับกระส่าย ความกระวนกระวาย ไม่รู้อิ่ม และเสริมว่าเป็นความกระหายอยากในสิ่งหรืออารมณ์ที่ให้เวทนา โดยมากจะชอบอยากในอารมณ์ที่ให้สุขเวทนา ความรู้สึกสุขสบาย ชอบใจ พูดง่ายๆ ว่าแสวงหาความสุขใส่ตัว แล้วยึดถือเอาไว้ อยากให้อยู่กับตัวนานๆ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542, น. 490)

ตัณหามี 3 ประเภท ได้แก่ (1) กามตัณหา (Craving for Sensual Pleasure) หรือความอยากได้ อยากมี (desire to have) ในวัตถุ/บุคคลที่ปรารถนา (2) ภวตัณหา (Craving for Existence) หรือความอยากเป็น (desire to be) อยากมีสถานภาพบางอย่างที่ทำให้ตนเป็นบุคคลสำคัญ เป็นที่ยอมรับของสังคม ความพยายามที่จะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนอยู่รอดต่อไปให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และ (3) วิภวตัณหา (Craving for Non - Existence) คือความไม่อยาก

เป็น (desire not to be) เมื่อต้องอยู่ในสถานภาพที่ทำให้ตนเองเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ต้องการหนีไปจากสถานภาพนั้นๆ กระบวนการทำงานของตัณหา อาจแสดงตัวเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน จากกามตัณหาแล้วพัฒนามาสู่ภวตัณหาและท้ายสุดที่วิภวตัณหา หรืออาจแสดงตัวไม่ต่อเนื่อง คืออาจสิ้นสุดที่กามตัณหาหรือภวตัณหาอันใดอันหนึ่งก็ได้ หรือไม่ก็อาจเริ่มที่ภวตัณหาแล้วพัฒนามาสู่วิภวตัณหาเลยก็ได้ เป็นอิสระต่อกัน อย่างไรก็ตาม ตัณหามักจะทำงานจากชนิดที่หยาบที่สุดคือกามตัณหาก่อน แล้วจึงมาสู่ภวตัณหาซึ่งละเอียดประณีตสูงขึ้นจนถึงตัณหาที่ละเอียดลึกซึ้งที่สุดคือวิภวตัณหา (สมภาร พรมทา, 2542, น. 128) ตัวอย่างการแสดงตัวของตัณหาในวาระต่างๆ กัน เช่น เมื่อเราสามารถครอบครองทุกสิ่งที่เคยต้องการ เช่น เงินทอง บ้าน รถยนต์ คู่ครอง หรือสิ่งสนองตอบความสุขทางประสาทสัมผัสต่างๆ ได้หมดแล้ว จะรู้สึกว่า (กามตัณหา) ถึงจุดอิ่มตัวแล้ว ความต้องการก็จะเปลี่ยนไป เริ่มละจาก “ความมี” มาแสวงหา “ความเป็น” ละทิ้งวัตถุนอกตัวมาแสวงหาสิ่งที่เป็นนามธรรมในตนเอง เช่นต้องการสถานภาพทางสังคม (ภวตัณหา) ครั้นแล้วก็อาจจะมีความสุขกับความเป็นดังกล่าวในระยะเวลาหนึ่ง แต่แล้วก็จะเริ่มโหยหาอะไรอื่นๆ อีก เพื่อตอบสนองความต้องการของตัณหาเพื่อจะทำให้ตนรู้สึกว่ามีอะไรมาเติมเต็มให้กับชีวิต แต่เมื่อหาไม่พบ จิตใจก็เริ่มรู้สึกแปลกแยก ไม่มีความสุขกับชีวิตที่เป็นอยู่และต้องการไปให้ไกลจากสิ่งจำเจเหล่านี้ (วิภวตัณหา)

ตัณหาทุกประเภทตั้งอยู่บนฐานของอวิชชา เป็นความรู้สึกยึดมั่นในตัวตนและกระทำการทุกอย่างเพื่อตัวตนในหลากหลายวิธี และด้วยธรรมชาติของตัณหาซึ่งเป็นความต้องการที่ไม่รู้จักจบสิ้น เป็นภาวะที่ไม่มีทางเติมให้เต็มได้ ตัณหาจึงเป็นความต้องการที่ไม่มีทางทำให้มนุษย์รู้สึกเต็มได้ แต่กลับจะทำให้รู้สึกพร่องอยู่เสมอ ครั้นแล้วตัณหาก็จะเร่งเร้าให้มนุษย์แสวงหาสิ่งต่างๆ มาเติมให้เต็ม แต่เติม

อย่างไรก็ไม่มีวันเต็ม ชีวิตมนุษย์จึงต้องการหรือแสวงหาอยู่ตลอดเวลาและตลอดไป ตราบเท่าที่มนุษย์ยังปล่อยให้ตัณหาเป็นตัวบงการชีวิต ดังนั้น ในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละหรือตัดความต้องการเหล่านี้ มนุษย์จึงจะพบความสุขที่แท้จริง

(2) ฉันทะ - ความต้องการที่ดีงาม เป็นกุศล สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ให้คำนิยาม ฉันทะ ว่าเป็นความพอใจ ชอบใจ ยินดี อยาก รักใคร่ ต้องการที่ดีงาม สบาย เกื้อกูล เป็นกุศล และอธิบายความแตกต่างระหว่างตัณหากับฉันทะ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542, น. 494) ว่า

ตัณหามุ่งประสงค์เวทนา คือ เมื่อมนุษย์รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจก็ตาม แล้วเกิดความรู้สึกสุข หรือทุกข์ หรือเฉยๆ จึงต้องการสิ่งที่จะเอามาเสพเสวยเวทนา หรือสิ่งปรนเปรอตัวตน ตัณหาอาศัยอวิชชาคอยหล่อเลี้ยง และให้โอกาสพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเรื่องตัวตน เอาอัตตาเป็นศูนย์กลาง และนำไปสู่ปริเยสนา หรือการแสวงหา คือการได้สิ่งนั้นๆ มา ไม่ว่าจะโดยวิธีการใดก็ตาม ตัณหาคือ ความกระหายอยากในสิ่งที่ให้เวทนา หรืออารมณ์ที่ชอบใจ หรือในกามคุณ คือรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสทั้งหลาย ความกระหายอยากที่จะได้สิ่งอำนวยเวทนามาปรนเปรออัตตา หรืออยากให้อัตตาได้เสพเสวยเวทนาอันอร่อยจากอารมณ์ที่น่าชื่นชม สรุปคือ ตัณหาทุกประเภทมีศูนย์รวมอยู่ที่ตัวตนหรือเพื่ออัตตาทั้งหมด บทบาทและหน้าที่ของตัณหาจึงเป็นตัวกำกับการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ผู้หล่อเลี้ยงมันไว้ และให้มันคอยบงการชีวิต ตัณหาจึงเป็นแหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตตนเองและสังคม

ฉันทะมุ่งประสงค์**อัตถะ**หรือประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิต จึงต้องการความจริง สิ่งที่ดีงามหรือภาวะที่ดีงาม ฉันทะเกิดขึ้นจากกระบวนธรรมฝ่ายปัญญา โดยมี**โยนิโสมนสิการ** คือความรู้จักคิด การคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะและเหตุผล ไม่ยึดติดตัวตน และนำไปสู่อุตสาหะหรือวิริยะ อันจะทำให้เกิดการ

กระทำที่ดีงามต่างๆ โดยเฉพาะการคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม เป็นการพัฒนาปัญญาเพื่อให้เข้าใจความหมายและคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อสนองปัญญา ตามกระบวนการของฉันทะ คือสามารถพิจารณาเลือกและตัดสินใจได้ถูกต้องว่า การกระทำหรือสิ่งที่ต้องการมีคุณค่าแท้ คือเป็นสิ่งที่เกื้อกูลหรือจำเป็นในการดำเนินชีวิต หรือคุณค่าเทียมที่มักจะเป็นสิ่งถูกปรุงแต่งขึ้น เพียงเพื่อจะสนองตัณหาหรือความต้องการขยายตัวตนมากยิ่งขึ้น คุณค่าเทียมจึงเป็นคุณค่าเพื่อตัวตน เป็นตัวสร้างปัญหาเพิ่มพูนทุกข์ ส่วนคุณค่าแท้เป็นคุณค่าเพื่อชีวิตที่เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาขจัดทุกข์

สิ่งที่เป็นคุณค่าที่แท้จริงอันฉันทะมุ่งประสงค์นี้เรียกว่า **อัตถะหรือประโยชน์ 3** (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558, น. 110) คือ ประโยชน์อันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มี 3 ระดับ ได้แก่

(1) ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นต้นในโลกนี้ เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั้งกายภาพและสถานภาพทางสังคม ได้แก่ การมีสุขภาพร่างกายดี ไม่มีโรค มีเงิน มีงาน มีอาชีพสุจริต มีสถานภาพที่ดีเป็นที่ยอมรับในสังคม มีครอบครัวอบอุ่น เป็นต้น การแสวงหาประโยชน์ระดับนี้ จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔” คือ อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นหรือความขยัน) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษาคือการรู้จักเก็บรักษาโภคทรัพย์) กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) และสมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสมคือ รู้จักใช้จ่ายให้สมกับฐานะ) เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง (องฺ. อฏฐก. 23/54/340 - 342)

(2) สัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ภายหน้า เป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิตทางด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เป็นจุดหมายขั้นที่สูงขึ้นไปเพื่อเป็น

หลักประกันชีวิตในภพหน้า โดยการปฏิบัติตามหลักธรรม คือ “สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔” คือ สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธาคือเชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) สีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีลคือเบญจศีล) จาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) และปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญาคือปัญญาเครื่องพิจารณาเห็นความเกิดและความดับที่ทำให้สิ้นกิเลส) (องฺ. อฏฐก. 23/54/343-344) ประโยชน์ในระดับนี้ยังเป็นคุณสมบัติของบัณฑิตที่ต้องรู้จักและบรรลุถึงด้วย ดังพุทธพจน์ว่า “บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง ธีรชนเรียกว่า บัณฑิต เพราะบรรลุประโยชน์ทั้งสองคือ ประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า” (สำ.ส .15/129/155) ยิ่งไปกว่านั้น ประโยชน์ภายหน้ายังถือเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ประโยชน์สูงสุดคือนิพพานได้อีกด้วย

(3) ปรมัตถะ คือ ประโยชน์สูงสุด ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต อันเป็นจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตควรเข้าถึง เป็นประโยชน์ที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยกาล มนุษย์สามารถพัฒนาจิตให้เข้าถึงได้ทุกเวลา (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2553,น. 308) เป็นการรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่เป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความยึดติดถือมั่นหวาดหวั่นของตนเอง หลุดพ้นจากกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ เรียกว่า “วิมุตติ” หรือ “นิพพาน”

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์เหล่านี้เกิดจากการลงมือปฏิบัติพัฒนาชีวิตของตนเองด้วยตนเอง และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและมีความสุขต้องปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าว ซึ่งเป็นไปตามความเข้มข้นของการปฏิบัติในแต่ละระดับแต่ละประโยชน์ต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละคน

แม้ในทางพระพุทธศาสนา จะกล่าวถึงฉันทะว่าเป็นความต้องการที่ดีและตัณหาว่าเป็นความต้องการที่ไม่ดี แต่ยังมีความต้องการบางอย่างที่ไม่ได้จัดเป็นตัณหาหรือฉันทะ แต่เป็นความต้องการตามธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์

คือ ความต้องการทางกายภาพที่บริสุทธิ์ (สมภาร พรมทา, 2542, น. 101 – 103) ซึ่งดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ เช่น กฎเกณฑ์ด้านชีววิทยา ฟิสิกส์ เคมี เป็นต้น ตัวอย่างเช่นความต้องการตามธรรมชาติที่มนุษย์ถูกสร้างมาให้หายใจ กิน อาหาร สวมเสื้อผ้า อาศัยอยู่ในบ้านเรือน ต้องการยาหรือการรักษายามเจ็บป่วย ฯลฯ ความต้องการทางกายภาพที่บริสุทธิ์ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงกระบวนการทางสสารเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงกระบวนการทางจิต (อารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการ เป็นต้น) ที่ละเอียดอ่อนบางอย่าง ซึ่งดำเนินไปตามความต้องการที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ได้แก่ ความต้องการทางสังคม ซึ่งเป็นความต้องการตามธรรมชาติที่เป็นไปตามกระบวนการทางจิตวิทยา เช่น ความต้องการเพื่อน, ต้องการความรู้, หรือต้องการศาสดา เป็นต้น

สรุปความต้องการของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาได้ว่า ความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศลหรือตัณหา คือ ความต้องการในลักษณะที่ “มากเกิน” จากความต้องการทางกายภาพที่บริสุทธิ์ เป็นความต้องการที่เกิดจากอวิชชาหรือความไม่รู้ จึงมุ่งแต่จะเสพสุขเวทนา และทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวฉัน (อัตตวาทุปาทาน) ซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ ความดิ้นรน ต้องแสวงหาอย่างไม่รู้จักสิ้นสุด ส่วนความต้องการที่ดี เป็นกุศลหรือฉันทะ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของปัญญา และไม่ได้ต้องการสร้างหรือขยายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน แต่เป็นความต้องการทำสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงให้แก่ชีวิต ที่เรียกว่า อัตถะ หรือประโยชน์ 3 ความต้องการที่ดีหรือฉันทะนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงและคุณค่าที่แท้จริงซึ่งต้องอาศัยหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

4. วิเคราะห์ความต้องการในทฤษฎีของมาสโลว์ในมุมมองพระพุทธศาสนา

ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ได้นำเสนอความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากความต้องการขั้นพื้นฐาน เป็นความต้องการทางกายภาพตามธรรมชาติที่บริสุทธิ์ แล้วพัฒนาไปสู่ความต้องการทางสังคม และจิตใจ โดยไม่ได้แบ่งว่าเป็นความต้องการที่ดีหรือไม่ดี ผู้เขียนเห็นว่า ด้วยมาสโลว์มีความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในเชิงบวกที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นผู้มีสำนึกที่ดี เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ความเจริญก้าวหน้า หรือต้องการพัฒนาตนเองไปสู่สิ่งที่ดีที่สุดเสมอ ความต้องการในแต่ละขั้นตามลำดับของเขาจึงหมายถึงศักยภาพที่มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะมีหรือเป็นได้ กล่าวคือเป็นจุดหมายที่มนุษย์ต้องการหรือควรแสวงหามาสู่ตน ในทำนองเดียวกันกับพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงสิ่งที่มนุษย์ควรต้องการหรือแสวงหาที่เรียกว่า อัตถะหรือประโยชน์ ซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายอันเป็นคุณค่าที่แท้จริงใน 3 ระดับ ตามความเข้มข้นของการปฏิบัติและความต้องการของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนาแบ่งความต้องการออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความต้องการที่ดี (ฉันทะ) และความต้องการที่ไม่ดี (ตัณหา) ด้วย ต่อไปนี้จะเป็นการวิเคราะห์ว่า ความต้องการของมนุษย์ในทฤษฎีของมาสโลว์นั้นเป็นตัณหาหรือฉันทะ ในมุมของพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาไปตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการของมาสโลว์ในขั้นนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความต้องการทางกายภาพตามธรรมชาติของมนุษย์เช่นกัน ตรงกับ **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** หรือประโยชน์ปัจจุบัน คือเป็นสิ่งที่มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาเพื่อการดำรงชีวิต **ไม่จัดเป็นตัณหา** ตราบใดที่ไม่เป็นความต้องการที่มากเกินความพอดี หรือไม่เป็นไปเพื่อเสริมสร้าง/ขยาย “ตัวตน” อันนำมาซึ่งความทุกข์ เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อให้มีร่างกายแข็งแรง การมีที่พักอาศัยที่สะอาด แข็งแรง ปลอดภัย ยิ่งไปกว่านั้น หากเป็นความ

ต้องการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เป็นประโยชน์ที่แท้จริงของชีวิต สามารถจัด**เป็นฉันทะ**หรือความต้องการที่ดีได้ แต่หากเป็นความต้องการที่มากเกินความพอดี หรือมีความโลภ เช่น การรับประทานอาหารที่มากเกินไป เพราะความอร่อย หรือแสดงถึงความหรูหรามีฐานะ ตามสมัยนิยม ฯลฯ อันเป็นการสร้างเสริมขยายตัวตน ทำให้เกิดความดิ้นรน ทะยานอยาก และนำมาซึ่งความทุกข์ เช่น เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดการขัดสนเงินทอง เป็นต้น ในลักษณะนี้ถือว่า **เป็นตัณหา**

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย ถือว่าเป็นความต้องการตามธรรมชาติโดยทั่วไปของมนุษย์ตามกระบวนการทางจิตวิทยา ความต้องการขั้นนี้จัดอยู่ในประโยชน์ข้อแรกเช่นกัน คือ **ทิฏฐธัมมิกัตถะ ไม่จัดเป็นตัณหา**

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ ความต้องการในขั้นนี้ ถือว่าเป็นประโยชน์ปัจจุบันหรือ **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** ด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ต้องการเพื่อน เป็นความต้องการทางสังคม ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการทางจิตวิทยาเช่นกัน ลักษณะดังนี้**ไม่จัดเป็นตัณหา**

ขั้นที่ 4 ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง เป็นความต้องการที่คล้ายจะเป็น **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** คือการมีเกียรติยศชื่อเสียง ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความสมบูรณ์พูนสุขที่ฉันทะมุ่งหมายให้เกิด แต่ มักจะเป็นความต้องการความโดดเด่นหรือการอยู่เหนือกว่าคนอื่น อันเป็นการสร้างเสริมขยายตัวตน จึงจัด**เป็นตัณหา** ลักษณะความต้องการดังกล่าวนี้ อาจเริ่มต้นจากฉันทะไปสู่ตัณหา ด้วยบางครั้งตัณหากับฉันทะอาจเกิดแทรกหรือสลับกันได้ และเป็นปัจจัยให้แก่กันและกันได้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542, น. 512 - 513)

ขั้นที่ 5 ความต้องการความรู้ความเข้าใจ ในขั้นนี้มนุษย์ต้องการพัฒนาตนให้มีความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ ในระดับที่สูงขึ้นไป พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความต้องการที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ อย่างไรก็ตามความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์

มุ่งหมายหาความจริงแท้ **เป็นฉันทะ** ซึ่งอาจจะเป็น **สัมปรายิกัตถะ** หรือประโยชน์เบื้องหน้า คือประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต **แต่อาจกลายเป็นตัณหาได้** หากความใฝ่รู้ดังกล่าวมีเจตนาสร้างเสริมขยายตัวตน

ขั้นที่ 6 ความต้องการความงดงามหรือสุนทรียศาสตร์ ความสวยงามในสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นความต้องการที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นไปตามกระบวนการทางจิตวิทยา **ไม่จัดเป็นตัณหา** แต่หากต้องการครอบครองความงามหรือสิ่งที่เป็นสุนทรียะนั้นๆ มาเป็นของตน มาเสริมสร้างขยายตัวตน เกิดเป็นความดิ้นรน ทะยานอยากอันนำมาซึ่งความทุกข์ **ถือว่าเป็นตัณหาได้**

ขั้นที่ 7 ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ความต้องการรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง การค้นพบอัตลักษณ์ของตนเอง การเป็นอิสระ และเป็นตัวของตัวเองอย่างสมบูรณ์ เป็นความต้องการทางด้านจิตใจหรือคุณค่า คล้ายกับ **สัมปรายิกัตถะ** คือเริ่มต้นจากความใฝ่ดี จึง**เป็นฉันทะก่อน** แต่กลับไม่พ้นเรื่องของการส่งเสริมขยายตัวตนในที่สุด จึง**จัดเป็นตัณหา** เป็นการแทรกหรือสลับระหว่างฉันทะและตัณหา และเป็นปัจจัยแก่กันและกัน

ขั้นที่ 8 ความต้องการที่อยู่เหนือสามัญสำนึก ความต้องการเป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมในการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ เป็นการพัฒนาถึงจุดสูงสุดคือสามารถละทิ้งตัวตน แต่กลับเกิดความทุกข์ที่เห็นชีวิตอื่นยังไม่ได้สัมผัสกับประสบการณ์นั้น ความต้องการในขั้นนี้แม้ไม่ได้มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวเอง แต่คือผู้อื่น สิ่งอื่น หรือโลก และคล้ายในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน เป็นความพยายามมุ่งมั่นจะไปสู่ปรมัตถะ เป็นความต้องการที่**เริ่มต้นเป็นฉันทะ** แต่ถูกตัณหาเข้าแทรกในช่วงท้าย กล่าวคือ สามารถพัฒนาตนไปสู่การละตัวตนหรือสลายอัตตาได้ แต่กลับเกิดทุกข์เพราะต้องการเห็นคนอื่นหลุดพ้นเหมือนกัน จึงยังเป็นความต้องการที่เรียกว่า **เป็นตัณหา**

กล่าวได้ว่า ความต้องการในทฤษฎีของมาสโลว์ ไม่ได้จัดเป็นตัณหาทั้งหมดโดยเริ่มต้น แต่กระบวนการของความต้องการนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) ความต้องการที่**ไม่ใช่ฉันทะหรือตัณหา แต่สามารถเป็นฉันทะหรือตัณหาได้** ได้แก่ ขั้นที่ 1, 2 ในเบื้องต้นเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ (Being Needs) และ 3 เป็นความต้องการทางจิตวิทยา (Psychological Needs) จึงไม่ใช่ตัณหาหรือฉันทะ แต่สามารถเป็นได้ทั้งตัณหาและฉันทะ ขึ้นอยู่กับปริมาณและวิธีจัดการความต้องการดังกล่าว หากเป็นความต้องการที่มากเกินไป และ/หรือต้องการสร้างเสริมขยายตัวตน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ ก็อาจจะกลายเป็นตัณหาได้

(2) ความต้องการที่**เป็นได้ทั้งฉันทะและตัณหา** ได้แก่ ขั้นที่ 1 เป็นความต้องการที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น หากเป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตก็เป็นฉันทะ ส่วนขั้นที่ 5 และ 6 เป็นฉันทะ ในทำนองเดียวกับลักษณะแรกคือ หากเป็นความต้องการที่มากเกินไป และ/หรือต้องการสร้างเสริมขยายตัวตน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ ก็อาจจะกลายเป็นตัณหาได้

(3) ความต้องการที่**เริ่มจากฉันทะแล้วกลายเป็นตัณหา** ได้แก่ ขั้นที่ 4, 7 และ 8 เป็นกระบวนการเริ่มจากฉันทะ แต่ตัณหาเข้ามาแทรก เป็นความพยายามพัฒนาไปสู่ความดีงาม แต่กลับไม่พ้นเรื่องตัวตน และความทุกข์

ดังนั้น ความต้องการทั้งหมดสามารถเป็นได้ทั้งตัณหาและฉันทะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขั้นที่ 4 – 8 ซึ่งเป็นความต้องการพัฒนาตน (Growth Needs) กล่าวคือ ด้วยการมองธรรมชาติของมนุษย์ในเชิงบวกของมาสโลว์ จุดเริ่มต้นของความต้องการพัฒนาตัวเอง จึงเป็น “ฉันทะ” ก่อน อย่างไรก็ตาม วิธีจัดการความต้องการที่เกิดขึ้นโดยการเติมเต็มหรือตอบสนองความต้องการให้มากที่สุด เป็น

การเสริมสร้างขยายความยึดมั่นในตัวตน ลักษณะนี้ในทางพระพุทธศาสนามองว่าเป็นเหตุตัวฉกาจแห่งความทุกข์ ที่มักจะเกิดขึ้นในระหว่างทางหรือท้ายที่สุดในกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ ความต้องการในทฤษฎีของมาสโลว์จึงเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากฉันทะแล้วกลับกลายเป็น “ตัณหา” ได้ในที่สุด

ความต้องการของมาสโลว์แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษย์ที่พยายามแสวงหาสิ่งที่ทำให้ตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดี ไปสู่การค้นหาตัวตนที่แท้จริงของตัวเอง การมีชีวิตที่อิสระ การปล่อยวาง กระทั่งสามารถละทิ้งตัวตนได้ แต่ท้ายที่สุดมนุษย์ก็ไม่สามารถก้าวพ้นจากความทุกข์ไปได้ ความต้องการในขั้นที่ 1 – 4 ของเขา เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานทางกายภาพและจิตวิทยาที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นความสุขของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปตามหลักอัตถะ/ประโยชน์ 3 ข้อ แรกคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะหรือประโยชน์ปัจจุบัน ส่วนความต้องการในขั้นที่ 5 – 7 เป็นความต้องการทางจิตใจหรือคุณค่าในระดับของการเติมเต็มหรือพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ จึงคล้ายจะเป็นประโยชน์ข้อ 2 คือ สัมปรายิกัตถะหรือประโยชน์ในภายหน้า อันนำมาซึ่งความสุขสงบทางจิตใจ แต่ยังไม่ใช่ ถึงแม้จะเริ่มต้นจากความใฝ่ดี คือความต้องการพัฒนาตนเอง แต่อาจมีการแทรกหรือสลับระหว่างฉันทะและตัณหา โดยเฉพาะในขั้นที่ 7 จะมีความเป็นตัวตนที่ชัดเจนมาก และแม้ในขั้นที่ 8 ของมาสโลว์ ซึ่งเป็นการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติ การละทิ้งตัวตน แต่ยังไม่สามารถก้าวพ้นความทุกข์ไปได้ จึงยังไม่ถึงนิพพาน หรือปรมัตถะ ซึ่งเป็นประโยชน์สูงสุด อันเป็นจุดหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสภาวะของความดับตัณหาหรือความต้องการทุกชนิดและทุกระดับโดยสิ้นเชิง

จะเห็นว่าทั้งสองแนวคิดมีจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน จุดมุ่งหมายของมาสโลว์เป็นเพียงระดับโลกิยธรรม (จำลอง ดิษยวณิช, 2541, น. 266 – 291) หรือความสุขในระดับโลกิยะสุข เป็นความสุขจากการได้เสพสิ่งต่างๆ ที่ตนพึงพอใจ เป็นความสุขที่มีความทุกข์มาเจือปนเรียกว่า “สามิสสุข” หรือ สุขที่อิงอามิส (อง.

ทุก. 20/69/103) สุขอาศัยเหยื่อล่อ สุขจากวัตถุคือกามคุณ (พระพรหมคุณาภรณ์ , 2558, น. 76) ซึ่งตรงกันกับหลักอัตถะข้อแรกคือ ทิฏฐธัมมิกัตถะหรือประโยชน์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นความสุขที่มนุษย์ปุถุชนทั่วไปต้องการและแสวงหา พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความสุขดังกล่าว แต่ชี้ให้เห็นว่ายังมีความสุขอื่น ไม่ใช่ความสุขที่ต้องดิ้นรนแสวงหาจากวัตถุภายนอก แต่เป็นความสุขของการดับทุกข์ ความสงบระงับของกิเลสตัณหาทั้งปวงมุ่งสู่นิพพาน ดังพุทธพจน์ว่า “สุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี” (ขุ.ธ. 25/20/95) เป็นความสุขที่แท้จริง หรือจุดหมายระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นโลกุตตรธรรม ซึ่งเป็นสภาวะพ้นโลก

เพื่อให้มีชีวิตที่ดี มีความสุขสมดังความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ในขั้นที่ 1 – 4 ซึ่งเป็นความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมถึงความต้องการทางด้านจิตใจ อันเป็นความสุขทางโลกของมนุษย์ปุถุชนโดยทั่วไป จึงสามารถนำหลักธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้เกิดทิฏฐธัมมิกัตถะ ได้แก่ การขยันทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต รู้จักรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ คบหามิตรที่ดี มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมตามอัตภาพ หรือที่ท่านพุทธทาส กล่าวว่า เป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการทำมาหากิน คือ การมีทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มีสังคมที่ดีที่ได้มาอย่างถูกต้อง เป็นความสุข เป็นเรื่องของกิน กาม เกียรติ ที่พอเหมาะสมถูกต้อง (พุทธทาส อินทปัญโญ, ม.ป.ป., น. 47) ส่วนความต้องการในขั้นที่ 5 – 8 เป็นความต้องการพัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญงอกงาม และให้สอดคล้องกันกับหลักสัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ ที่มุ่งหมายคุณค่าทางจิตใจ ความสุขสงบจากการทำบุญกุศล กระทั่งการป้องกันความทุกข์ทางจิต ไปจนถึงสามารถดับความต้องการหรือความทุกข์ทั้งหมดได้ บุคคลจะต้องพยายามปลูกศรัทธาให้รู้จักหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง การรักษาศีลให้บริบูรณ์ การเสริมสร้างพัฒนาปัญญาให้เกิดโยนิโสมนสิการ การเจริญสติโดย

ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน การบำเพ็ญไตรสิกขาอันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมอื่นๆ อีกมาก จึงจะทำให้เกิดมรรคผลนิพพานได้ (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2561, น. 438)

ดังนั้น การดำเนินชีวิตท่ามกลางสังคมวัตถุนิยมบริโภคนิยมในปัจจุบัน เราจึงควรมีการจัดการความต้องการที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของความต้องการ ซึ่งทำได้หลากหลายวิธีการตามลักษณะและจุดมุ่งหมายของความต้องการของแต่ละบุคคล อาทิเช่น

(1) ควรตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในปริมาณที่พอดี/พอเพียง

(2) ควรพยายามตัดทิ้ง ลดละ หรือเปลี่ยนความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว และแม้แต่ความต้องการทางสังคมและจิตใจ ที่มากเกินความพอดี และ/หรือเสริมสร้างขยายตัวตน อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ หรือตัณหาให้หมดไป หรือพยายามเปลี่ยนให้เป็นฉันทะ โดยการปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น หลักสันโดษ หลักอริยสัจ 4 เป็นต้น

(3) ควรเติม/ตอบสนอง หรือพัฒนาความต้องการที่ดีหรือฉันทะ ให้เกิดแก่ตัวมนุษย์มากที่สุด โดยการศึกษาอบรมหรือการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดโยนิโสมนสิการ มองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของสิ่ง/ภาวะทั้งหลายบนโลก แล้วดำเนินชีวิตมุ่งสู่จุดหมาย/ประโยชน์ที่แท้จริงหรืออัตถะ 3 เท่านั้น

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความต้องการของมนุษย์ในทฤษฎีของมาสโลว์ 8 ขั้น ได้แก่ (1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (2) ความต้องการความปลอดภัย (3) ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (4) ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง (5) ความต้องการความรู้ความเข้าใจ (6) ความต้องการความงดงามหรือ

สุนทรียศาสตร์ (7) ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง และ (8) ความต้องการที่อยู่เหนือสามัญสำนึก ความต้องการในขั้นที่ 1 – 4 เป็นความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ (basic Needs) ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจที่เกิดจากความขาดแคลน ส่วนขั้นที่ 5 – 8 เป็นความต้องการพัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญงอกงาม (being needs /growth needs) ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจเพื่อการเจริญเติบโต และมนุษย์จะประสบความสุขได้ จะต้องคอยเติมเต็มหรือตอบสนองความต้องการของตนเองตามลำดับขั้นต่างๆ ดังกล่าวให้ได้มากที่สุด แต่ในความเป็นจริง มนุษย์ไม่สามารถสนองความต้องการของตนให้เกิดความสุขได้ตลอดเวลา รวมถึงอาจจะไม่สามารถค้นพบตัวตน ไม่เข้าใจความต้องการของชีวิตอย่างแท้จริงได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า วิธีการเติมเต็มความต้องการนี้ไม่อาจนำพาความสุขที่แท้จริงมาสู่มนุษย์ได้

ความต้องการของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความต้องการที่ไม่ดี เป็นอกุศล เรียกว่า ตัณหา เป็นความต้องการในลักษณะที่ “มากเกิน” จากความต้องการทางกายภาพที่บริสุทธิ์ เกิดจากอวิชชา ที่มุ่งแต่จะเสพสุขเวทนา และทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวฉัน (อัตตวาทุปาทาน) ซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ ต้องดิ้นรนแสวงหาอย่างไม่รู้จักสิ้นสุด ในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ตัดทิ้ง ลดละ หรือเปลี่ยนความต้องการนี้ มนุษย์จึงจะพบความสุขที่แท้จริง (2) ความต้องการที่ดี เป็นกุศล เรียกว่า ฉันทะ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของปัญญา ไม่ต้องการสร้างเสริมขยายตัวตน แต่ต้องการทำสิ่งที่มีคุณค่าแท้จริงให้แก่ชีวิต ฉันทะจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจโดยอาศัยหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ สามารถพิจารณาเห็นถึงสิ่งที่มีคุณค่าอันมนุษย์ควรแสวงหาหรือเป็นจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตตามหลักอัตถะหรือประโยชน์ 3 ได้แก่ (1) ประโยชน์ในปัจจุบัน เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั้งด้านร่างกายและสถานภาพทางสังคม (2) ประโยชน์ภายหน้า เรียกว่า

สัมปรายิกัตถะ คือความต้องการด้านคุณค่าของชีวิตทางด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ และ (3) ประโยชน์อย่างสูงสุด เรียกว่า ปรมัตถะ คือนิพพาน อันเป็นสภาวะของความดับตัณหาหรือความต้องการทุกชนิดและทุกระดับโดยสิ้นเชิง

เมื่อพิจารณาทฤษฎีของมาสโลว์และพระพุทธศาสนาพบว่ามีพื้นฐานความคิดโดยเริ่มต้นเหมือนกัน คือความต้องการเป็นสาเหตุหรือแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นผู้ใฝ่หาความดีงาม มีจิตสำนึกที่ดี และสามารถฝึกฝนพัฒนาตนได้ รวมทั้งมนุษย์มีธรรมชาติของความต้องการเริ่มจากความต้องการขั้นพื้นฐานทางกาย เป็นความต้องการที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปเพื่อความอยู่รอด ซับซ้อนขึ้นไปเป็นความต้องการทางสังคมและจิตใจ แต่มาสโลว์มองความต้องการของมนุษย์ในเชิงบวก คือเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้เขาจึงเสนอให้มนุษย์คอยเติมเต็มความต้องการให้มากที่สุด ส่วนพระพุทธศาสนา มองความต้องการของมนุษย์ว่ามีสองด้าน คือความต้องการซึ่งเป็นแรงจูงใจที่ดีคือ ฉันทะ และแรงจูงใจที่ไม่ดีคือ ตัณหา อันเป็นเหตุตัวฉกาจแห่งความทุกข์ของมนุษย์อีกด้วย

ลักษณะความต้องการของมาสโลว์เมื่อมองในมุมทางพระพุทธศาสนาพบว่า โดยผิวเผินแล้ว ความต้องการของมาสโลว์อยู่ในขอบข่ายของตัณหา แต่ไม่ได้จัดเป็นตัณหาทั้งหมดโดยเริ่มต้นกระบวนการ กล่าวคือ ความต้องการขั้นที่ 1 – 3 เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ใช่ตัณหาหรือฉันทะ แต่สามารถเป็นตัณหาและฉันทะได้ ส่วนความต้องการขั้นที่ 4 เป็นตัณหาด้วยข้องเกี่ยวกับการสร้างเสริมขยายตัวตนคือต้องการอยู่เหนือกว่าคนอื่น และความต้องการขั้นที่ 5 – 8 เป็นความต้องการพัฒนาตน ที่สามารถเป็นได้ทั้งตัณหาและฉันทะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณและการจัดการความต้องการดังกล่าว อย่างไรก็ตามทฤษฎีของมาสโลว์มักจะกล่าวเสมอว่าความสุขของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้เมื่อ

ได้รับการตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า วิธีการดังกล่าวมักก่อให้เกิดสร้างเสริมขยายตัวตนในระหว่างทางหรือท้ายที่สุด ความต้องการพัฒนาตนเองของมาสโลว์จึงเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากฉันทะแล้วกลับกลายเป็นตัณหาได้ในที่สุด และจุดหมายของความต้องการในทฤษฎีของมาสโลว์นั้น โดยเฉพาะในขั้นที่ 1 – 4 เป็นการแสวงหาความสุขของมนุษย์ปุถุชนทั่วไปในระดับโลกิยะสุข ในทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นประโยชน์ปัจจุบัน เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ส่วนขั้นที่ 5 – 8 คล้ายจะเป็นประโยชน์ในภายหน้า ที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ แต่ยังไม่ใช่ และยังไม่ถึงประโยชน์สูงสุดที่เรียกว่า ปรมัตถะ หรือนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นสภาวะของการดับตัณหาหรือความต้องการทุกชนิดและทุกระดับโดยสิ้นเชิง

ดังนั้นการดำเนินชีวิตท่ามกลางสังคมวัตถุนิยมบริโภคนิยมในปัจจุบัน เราจึงควรมีการจัดการความต้องการที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ตามลักษณะและจุดมุ่งหมายของความต้องการของแต่ละบุคคล อาทิเช่น (1) ความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติควรตอบสนองในปริมาณที่พอดี/พอเพียง (2) ความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว และความต้องการทางสังคมและจิตใจ ที่มากเกินความพอดี และ/หรือเสริมสร้างขยายตัวตน อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ หรือตัณหา ซึ่งเกิดจากอวิชชา ควรพยายามตัดทิ้ง ลดละ หรือเปลี่ยนให้เป็นฉันทะ และ (3) ความต้องการที่ดีหรือฉันทะ ควรเติม/ตอบสนอง หรือพัฒนาให้เกิดแก่ตัวมนุษย์ให้มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม มีเพียงพระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถตัดตัณหาได้หมดจด ดังนั้น ในการเดินทางของชีวิตมนุษย์ปุถุชนเพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายสูงสุดหรือความสุขความสำเร็จของชีวิต จึงจำเป็นต้องมี “สติ” รู้เท่าทันความต้องการที่เกิดขึ้นกับ

ตัวเองเสมอ ยิ่งไปกว่านั้น ควรน้อมนำ “ธรรมะของพระพุทธองค์” มาเป็นคู่มือสำคัญช่วยกำกับในการเดินทางด้วย

เอกสารอ้างอิง

จำลอง ดิษยวณิช. (2541). พุทธศาสนาและจิตเวชศาสตร์. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, 43 (3), 266 - 291.

จำลอง ดิษยวณิช. (2544). *จิตวิทยาของความดับทุกข์*. เชียงใหม่: บริษัท กลางเวียงการพิมพ์ จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.

พุทธทาส อินทปัญโญ. (ม.ป.ป.). *ผู้ครองเรือน*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2553). *พุทธปรัชญา มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. (2554). *ปัญหาน่าสนใจทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2561). *พุทธศาสนาเถรวาท*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2554). *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ (รู้เรา – รู้เขา)*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.

สมภาร พรมทา. (2542). *พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

A.H. Maslow. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, *50* (4), 370 - 396.

Abraham H. Maslow. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row Plublisher.

Carlos Boonsupa. (2559). *ลำดับขั้นความต้องการ 8 ขั้นของมาสโลว์.* สืบค้น 21 มิถุนายน 2560, จาก https://sircr.blogspot.com/2016/12/8-maslows-hierarchy-of-needs.html

McLeod, S. A. (2018, May). *Maslow's hierarchy of needs*. Retrieved from https://www.simplypsychology.org/maslow.html